

İSPANYOL BELGELERİNE GÖRE
İSPANYA NEZDİNDE
GÖREVLENDİRİLEN EYÜP'TE
MEDFUN İLK OSMANLI
ELÇİSİ AHMET VÂSİF EFENDİ

MEHMET NECATİ KUTLU

22 Mayıs 1968 yılında Ankara'da doğdu. İlkokulu Ankara Ahmet Vefik Paşa İlkokulu'nda, ortaokulu ise, babasının görevi nedeniyle bulunduğu Venezuela'da, Colegio Internacional de Caracas'da bitirdi. 1986 yılında Ankara Atatürk Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. 1992 yılında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. 1996 yılında aynı bölümde Yüksek Lisans çalışmasını tamamladı. Halen aynı bölümde Doktora yapmaktadır.

1993 yılından beri Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak görev yapıyor.

1994 yılında İspanya Hükümetinin araştırma bursunu kazanarak üç ay boyunca Madrid ve Sevilla şehirlerinde İspanyol dili ve kültürü üzerine araştırmalar yaptı. 1995 yılında İspanyol Hükümetinin yabancı İspanyol dili ve kültürü öğretim elemanları için Madrid'de düzenlediği bir aylık "didaktik metodoloji" kursuna katıldı. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Gerek Türk gerekse İspanyol kaynaklarına göre, Osmanlı İmparatorluğu'nca İspanya nezdinde görevlendirilen ilk elçinin bu ülkeye 1787 yılında Padişah I. Abdülhamid tarafından gönderilen Ahmet Vâsîf Efendi olduğu kabul edilmektedir¹. "Osmanlı devleti, 1782'de İspanya ile yapılan barış ve ticaret anlaşmasının sağladığı karşılıklı anlaşma ve yakınlığı güçlendirmek ve sırada İspanyollar ile Cezayirliiler arasında yapılmış olan barışın niteliğini anlayarak, Akdeniz'in batı ucundaki durumu yerinde incelemek üzere, hem Fas'a hem de İspanya'ya elçi yollamayı yararlı görmüş ve dönemin vakanüvisi (devlet tarihçisi) olup, o sırada mefkufatçı² bulunan Vâsîf Efendi'yi İspanya'ya göndermeye karar vermiştir."³ Bizim kaynaklarımızın bazılarında 1 Temmuz 1787 günü İstanbul'dan ayrılan elçinin 25 Temmuz 1787 tarihinde

ve yaklaşık olarak bir ay süren bir deniz yolculuğu sonunda Barcelona'ya vardığı kaydedilmekte olup, diğer bir temel kaynaktaki ise bu tarih yılın 26 Temmuz günü⁴ olarak verilmektedir. Buna karşın, iki ülke kaynakları arasındaki ilk tezat da bu konuda ortaya çıkmaktadır. İspanyollara ait kaynak eserinde elçinin Barcelona'ya varış tarihi 28 Temmuz 1787 günü, akşamüstü saat altı buçuk olarak kaydedilmiştir.

Aslen Bağdatlı olan Ahmet Vâsîf Efendi tahsilini Halep ve Van'da yapmış, Gül Ahmet Paşa'nın oğlu Bendir seraskeri Ali Paşa'nın kütüphanecisi olmuştur. Kırım harbi sırasında Abaza Mehmet Paşa'nın maiyetinde iken Yenikale'de Ruslar'a esir düşmüş, Kaynarca sulhünden sonra Babiâliye intisab eder hâcegândan⁵ olmuş ve daha sonra da vakanüvis olarak tayin edilmiştir.⁶

¹ Kayıtlarda Ahmet Çavuş adlı bir zatın 1649 yılında Padişah IV. Mehmet'in tabta çıkışını bildirmek için İspanya'ya gittiği bulunmakla birlikte ne Türk ne de İspanyol kaynaklarında bugüne dek bu konuda başkaca bir bilgiye rastlanılmamıştır.

² Mefkufatçı, mefkuf akçemin, yani herhangi bir iş için ayrılmış olmakla birlikte harcanmaktan kalan paranın hazineye intikali ile ilgili işlemleri yapan kişiye denilirdi.

³ Hadiye Tuncer-Hüner Tuncer, Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameleri, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 85.

⁴ Bknz., Faik Reşit Unat, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, Türk Tarîh Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 145.

⁵ Osmanlı döneminde, devlet dairelerinde yazı işlerinin başında ve defterdarlık, nişancılık gibi vazifelerde bulunanlar.

İspanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun, özellikle XV ve XVI. yüzyıllarda Akdeniz'in hakimiyeti için karşı karşıya gelen ve bu suretle birbirlerini tanıyan iki ülke olmaları nedeniyle, Ahmet Vâsîf Efendi'nin ziyareti bu ülkede gerek yöneticiler gerekse halkın yoğun ilgisiyle karşılanmıştır. Bu çerçevede ziyaret, XIX. yüzyılda yoğun olarak rastlanılan edebî türlerden olup, corrido adı verilen, genellikle sekiz heceli ölçüyle yazılan ve esas işlevi halkı önemli olaylar konusunda bilgilendirmek olan⁷ manzum bir yapıta da konu olmuştur. İspanya Milli Kütüphanesi, Cervantes Araştırma Salonunda R-38993 numarayla kayıtlı olan, çift sütun olarak yazılmış bu yedi sayfalık belgede şimdiye kadar bu konuda Türkiye'de yayımlanmış kitap ve makalelerde yer almayan bazı ilçekici bilgiler bulunmaktadır.

Sonuna düşülen kayıttan Valencia şehrinde Francisco Burguete tarafından kaleme alındığını öğrendiğimiz ve bizzat yazarı tarafından romans olarak nitelenen yapıtın, ziyaretin gerçekleştiği yıl yayımlandığı da ilk sayfada yer alan; "Osmanlı Bab-ı Alî'nin Katolik Majesteleri nezdinde görevlendirdiği ekselanslarının, içinde bulunduğumuz 1878 yılının Temmuz ayının 28. günü Barcelona şehrine varış ve karaya çıkışının anlatıldığı..."⁸ ibaresinden anlaşılmaktadır. Belgede, Ahmet Vâsîf Efendi ve maiyetinin Barcelona şehrinde karaya ayak bastıkları, yaklaşık olarak bir ay kadar burada kaldıkları ve şehrin ileri gelenleriyle görüştikleri anlatılmakta, Ağustos ayı sonunda heyetin Valencia'ya gidişi ve buradaki faaliyetlerinden de söz edilmektedir. Buna karşın belgede gezinin devamı ve elçinin kralla görüşmesi hakkında

bilgi bulunmamaktadır. Bunun nedeni, anlatıyı kaleme alan Francisco Burfute'nin heyete yalnızca Valencia çıkışına kadar eşlik etmiş olmasıdır. Ahmet Vasîf Efendi'nin yolculuğunun, tam olarak 28 Temmuz 1787 ile 10 Eylül 1787 tarihleri arasındaki bölümünün anlatıldığı yapıtta, elçi, maiyeti, yaptıkları yolculuk, giyim kuşamları, yeme içme adetleri ve daha birçok konuda ayıntılı bilgiler bulunmaktadır.

Belgede kaydedilen bilgilerin en ilgi çekicilerinden biri, heyetin Valencia'dan kralın yazlık sarayının bulunduğu "La Granja"ya kadar yaptıkları yolculuk esnasında, geceleri yanlarında götürdükleri çadırlarda geçirmelelidir. Eserde, ülke içindeki bu yolculukların, yolcu taşımaya yarıyn iki ayrı tipte toplam altı araba, ve yirmi bir yük arabasından oluşan bir konvoy halinde yapıldığından da bahsedildikten sonra, heyetin güvenliğinin, "gösterişlerine gösteriş katarak onlara eşlik eden sekiz cesur Katalan korucusu ile ondört atlı asker tarafından"⁹ sağlandığından bahsedilmektedir.

Yapıtın hemen başında, giriş bölümünde elçinin ismi verildikten sonra, öncelikle o devirde Osmanlılarda var olan sosyal bir olgudan söz edilmektedir. Bahsedilen bu ilk konu Osmanlı'da o dönemde çokeşliliğin serbest oluşu ve elçinin de bu çerçevede birçok kadınla ilişkisinin olduğudur ve şu şekilde anlatılmaktadır:

"Onların ilişkilerinde çokeşlilik kabul gördüğünden ve güçleri bakmayı yettiğince hanım aldıklarından, kendine ait kırk kadını vardır, bunlardan bazıları nikahlı eşleri bazıları ise odalıdır"¹⁰ Biraz mübalağalı bulduğum bu bilginin hemen ardından Ahmet Vâsîf Efendi'nin, o dönemde on

⁶ Bknz., Faik Reşit Unat, *op. cit.*, s. 144.

⁷ México, Departamento Editorial Secretaria de la Presidencia, México, 1976, s. 219.

⁸ Francisco Burguete, *Relación Nueva...*, Valencia, 1878, s.1.

⁹ Francisco Burguete, *op. cit.*, s.7.

¹⁰ Francisco Burguete, *op. cit.*, s. 2.

yaşlarında olan bir erkek evladı olduğundan¹¹ bahsedilmekte ve elçinin fiziksel görünümüne de şu sözlerle değinilmektedir:

“Uzun boylu, iri yapılıdır, buğday tenli, gür sakallı, nazik ve canayakındır. Yaşına gelince, kırk beş yaş civarında olmalıdır. Yumuşak, ancak saygı uyandıran bir çehresi vardır ve yüzünden hatır gönül bilen biri olduğu anlaşılmaktadır.”¹²

Elçinin fiziksel görünümü ve ailevi durumu ile ilgili bilgiler verildikten sonra belgede Ahmet Vâsif Efendi'nin geçmişteki resmî görevleri anlatılmaktadır. Bu bilgiler arasında en dikkat çekici olanı Vâsif Efendi'nin daha önce Rusya'ya elçi olarak gönderilmiş olduğu bilgisidir ve bizim belgelerimizin biri hariç hiçbirinde böyle bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Francisco Burguete eserinde, Vâsif Efendi'nin bu yönüne “on yıl önce Rusya'da sefir olarak bulunmuştur”¹³ sözleriyle değinmiştir. Profesör Faik Reşit Unat'ın Osmanlı sefirleri ve sefaretnameleri konulu temel eserinde böyle bir kayıt bulunmamakla birlikte, Vâsif Efendi'nin Ruslara esir düştüğünü nakledilmektedir. Doçent Tuncer ise “Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler” adlı kitabında “1791 yılında Anadolu muhasebecisi olmuş ve Rusya delegeleleriyle barış esaslarını görüşmeye memur edilmiştir”¹⁴ ifadesiyle konuya değinmiş olmakla birlikte yalnızca İspanya sefaretinden sonra 1791 yılında Kalas'ta gerçekleşen bir sefaret görevinden bahsetmiştir. Buna karşın Ahmet Vâsif Efendi'nin, “Mehasinü'l-Asar ve Hakâikü'l-Ahbâr” (Eserlerin Güzellikleri ve Haberlerin Hakikatleri) adlı eserine Dr. Mücteba İlgürel tarafından yazılan giriş bölümünde yer alan bil-

Vasıf Efendi'nin Eyüp'te imaret karşısındaki mezarlıkta bulunan mezar taşı

giler Burguete'nin bahsettiği, İspanya sefreti öncesi gerçekleşen, birkaç Rusya görevini teyid etmektedir. Vâsif Efendi'nin eserinin 1978 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde yapılan baskısının giriş bölümünde, Necati Efendi'nin “Sefaretname-i Necati” adlı eserinden nakledilen: <<15 Cumâdelülâ 1185 (26 Ağustos 1771) senesinde başta serasker İbrahim Paşa ve maiyetindeki elli bir esir olarak Petersburg'a vardık>> şeklindeki cümle vurgulandıktan sonra, “Vâsif'in da bu gruba dahil olması muhtemeldir; zira (Vasıf) ifadesinde <<İmparatoriçe tarafından tahrir olunan mektûb bu felaket-zede ile Orduyu hümayûn'a gönderilüp...>> demektir”¹⁵ ibaresi yer almaktadır. Aynı eserde Enverî Efendiden yapılan alıntıyla da b konu pekiştirildikten sonra, “Demek ki Vâsif Efendi, II. Katerina tarafından, sulh tekliflerini hâvî mektubu Osmanlı karargâhına götürülmesi için serbest bırakılmıştı. İbrahim Paşa ve diğer esirler ancak 1775'de döne-

¹¹ Ahmet Vâsif Efendi'nin Lebib ve Vassaf adlarında her ikisi de müderris olan iki oğlu ve bir kızı olduğu bilinmektedir. Burguete'nin eserinde çocuklarının yalnızca birinden bahsedilmesinin ise basit bir yanlışlıktan mı yoksa o tarihte elçinin henüz yalnızca bir evladı bulunmasından dolayı mı olduğu ise anlaşılamamıştır.

¹² Francisco Burguete, op. cit., s.2.¹³ Francisco Burguete, op.cit., s.2,

¹⁴ Hüner Tuncer, op. cit. s. 86.

¹⁵ Ahmet Vâsif Efendi, Mehâsiü'l-Asâr ve Hakâikü'l-Abbâr, Yayınlayan: Dr. Mücteba İlgürel, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1978, s. XXI.

¹⁶ Ahmet Vâsif Efendi, op. cit., s. XXI.

¹⁷ Ahmet Vâsif Efendi, op. cit., s. XXV.

bilmişlerdir. Osmanlı devleti ile Rusya arasındaki, Yergögü'de yapılan mütareke 26 Sefer 1186'da (29 Mayıs 1772) olduğuna göre Vâsîf'in esâreti takriben dokuz ay sürmüştür"¹⁶ ifadesiyle bu esaret döneminde Ahmet Vâsîf Efendi'nin yerine getirdiği elçilik vazifesine değinilmiştir. Vâsîf Efendi bundan sonra 1772 yılı içinde iki kez ve 1774 yılında da bir kez daha, Rusya ile görüşmelerde bulunan heyetlerde yer almıştır. Yine bu eserde yer alan 1774 yılı Ekim ayında Yaş'a giden heyetin Vâsîf Efendi ve maiyetindekilerden¹⁷ olduğu ifadesi, bu ikinci elçilik görevinde Vâsîf Efendi'nin heyetin başkanlığını da üstlendiğini göstermektedir. Bu bilgiler ışığında İspanyol Francisco Burguete'nin kullandığı "daha önce Rusya nezdinde sefirlik yapmıştır" ifadesinin doğruluğunu da teyid etmektedir.

Francisco de Burguete tarafından ele alınan bir diğer konu da Ahmet Vâsîf Efendi'nin maiyetidir. Burguete, sefir hariç toplam kırkaltı kişiden oluşan heyet üyelerini şu ifadelerle anlatmıştır:

"Ona eşlik eden heyete baktığımızda şu kişilerden oluştuğunu görüyoruz; padişah tarafından atanmış bir başkatip, bir ikinci katip, bab-ı âli tarafından seçilmiş, onların dragoman adını verdikleri bir mütercim ve ona ait hizmetkâr. Kıdem itibarıyla bunları hazine emini, kâhya ve seyis izliyor bu zengin maiyette, bir kavas ile iki yardımcısı da yer alıyorlar. Bir koruma müdürü ile üç muhafız, ondört hizmetkâr ile onların başındaki kıdemlileri, dört müzisyen, berber, iki kahveci, iki sofracı, beş ahçı ve kendi yurdunda elçinin arabasının önünde at üzerinde giden bir yeniçeri, kendi dinlerine

mensup bir din adamı, ve Valencia'lı ikinci bir mütercim." Böylelikle elçiye eşlik edenlerin görevlerini ve sayılarını sıralayan Burguete: "Eğer hesapta hata yapmıyorsam, elçinin hizmetinde bulunanların tamamı kırk altı kişiyi bulmaktadır."¹⁹ diyerek bu konudaki sözlerini bitirmektedir.

Francisco Burguete'nin anlatısında konu edilen diğer bir husus da heyetin iâşesi ile ilgilidir. Burguete eserinde, Barcelona'da buldukları dönemde heyete her gün tamı tamına şu yiyeceklerin verildiğini yazmıştır. İlginç bir şekilde erzak konusunda dürüst davranıldığını da, nedense özellikle vurgulayan Burguete günlük istikhakı şöyle saymıştır:

"Toplamı 14 ons²⁰ ağırlığında (dört kilogramdan biraz fazla) on adet küçük ve her biri üç libre²¹ (1380 gr) çeken onbeş büyük ekmeğe, 32 libre inek sütünden yapılmış tereyağı, otuz libre bal, on libre iyi cins beyaz şeker, on libre ikinci sınıf şeker, altmış libre pirinç, iki koyun, yirmi libre un, on iki libre donyağından yapılmış mum, on iki libre balmumundan yapılmış mum, onaltı libre kahve, onaltı litre taze süt, beş çift semiz tavuk, iki libre sabun, bir buçuk litre sıvı yağ, dört düzine yumurta, oniki kavun, sekiz libre badem, elli adet salatalık, elli adet limon, kırk sekiz adet soğan, üç düzine armut, iki düzine şeftali, sekiz düzine iyi cins elma, oniki libre fasulye, oniki kilo buz, yirmi dört libre domates, altı düzine patlıcan, bir libre sivri biber, yarımşar libre tarçın ve karanfil, bir libre çam fıstığı ve birçok başka salatalık malzeme ile bitki bolca verilmiş, yalnızca verilmemesini özellikle rica ettikleri hindiba verilmemesinin istendiğinin bilinmediğini kay-

¹⁸ Francisco Burguete, *op. cit.*, s.3.

¹⁹ Francisco Burguete, *op. cit.*, s.3.

²⁰ O dönemde kullanılan ve 287 grama denk gelen ağırlık birimi.

²¹ O dönem İspanyasında kullanılan ve 460 grama denk gelen ağırlık birimi.

²² Kermes ilicis

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988,* s. 276.

detmiştir. Bu bölümün sonunda, ilgi çekici bir unsur olarak, ilk günlerde elçilik heyetince yarım libre kırmız²² istendiğini ve bir meraklının bunun neden istediklerini sorduğunda, kırmız böceğinin dişilerinin kurutulup öğütülmesiyle elde edilen bu boyar maddenin yemeklere renk katmak için kullanılacağını öğrenildiği ifade edilmiştir. Öte yandan bir elçilik heyetinin, iâşe masraflarının konuk buldukları ülke tarafından karşılanması, bugün için bizlere şaşırtıcı gelebilir ancak bu yüzyıllarda (XVI, XVII, XVIII) Osmanlı Devleti nezdinde görevlendirilen elçilere de benzer muamele yapıldığı bilinmektedir. Bu dönemde, "Osmanlı devleti nezdine gönderilen bir sefir bu devletin hududundan içer girer girmez kendisini İstanbul'a getirmek üzere bir mihmandar gönderilir ve Türklere has misafirperverlik kaidesi üzere bütün yol ve yiyecek masrafı hükûmet tarafından verilirdi."²³

Ahmet Vâsîf Efendi'nin İspanya sefaretiyle ilgili olarak gerek Türk kaynaklarında gerekse Francisco Burguete'nin eserinde ele alınan bir husus da Vasîf Efendi'nin ünvanı ve bu ünvana bağlı olarak İspanya'da kendisine yapılan muamele ile ilgilidir. Ahmet Vâsîf Efendi sefaretnamesinde, "Rus elçisinin aleyhteki teşviklerine rağmen İspanyollara kendi hakkında büyükelçi muamelesi yaptırmaya muvaffak olduğunu ve başka devlet elçilerini kıskandıracak şekilde riayet ve itibar gördüğünü kaydetmektedir."²⁴ Francisco Burguete de elçimizin İspanya'da büyük ilgi ve saygı gördüğünü teyid etmekle birlikte, en azından gezinin ilk kısmında, Barcelona ve Velansiya'da kendisine ortaelçi muamelesi yapıldığını şu sözlerle kaydetmiştir:

"Büyükelçi ünvanı bulunmadığı için ve paşa olmaması sebebiyle, kendisi topçular tarafından selâm atışlarıyla karşılanmadı, elçiye bayraklı muhafızlar da tayin edilmedi. Yalnızca bir korgenerale uygulanması öngörülen protokol uygulandı ve bundan başka bir ayrıcalık yapılmadı"²⁵

Burguete'nin yedi sayfalık alatisının son kısmında Ahmet Vasîf Efendi ve maiyetinin yanlarında Barcelona kentinden ber kendilerine eşlik eden soyular olduğu halde 10 Eylül 1787 tarihinde, Kral III. Carlos'un onları beklediği yere (La Granja) doğru yola çıktıkları belirtilmektedir. Eserin son satırlarında ise Vâsîf Efendi'nin bu ülkeyi ziyaret eden ilk Türk elçisi olduğu teyid edilircesine, elçi Kral III. Carlos'la görüştüktan sonra, o ana kadar İspanya topraklarında daha önce görülmemiş bir yenilik teşkil eden bu heyetin saray erkânı tarafından da görüleceği vurgulanarak anlatı son bulmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Ahmet Vâsîf Efendi, *Mebasin'ül-Asâr ve Hakâ-iki'ül Abbâr*, Yayınlayan: Dr. Mücteba İlgürel, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1978.
2. Burguete, Francisco, *Relación nueva en la que se describe el arribo y desembarco que ha Hecho an la ciudad de Barcelona el dia 28 de Julio.*, Valencia, 1787.
3. Tuncer, Hadiye-Tuncer, Hüner, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1997.
4. Unat, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
5. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
6. Mèxico, *Departamento Editorial Secretaria de la Presidencia*, Mèxico, 1976.

²⁴ Faik Reşit Unat, *op. cit.* s. 146.

²⁵ Francisco Burguete, *op. cit.* s. 6.